

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО НАВЧАННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкривається сутність «поняття професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи», аналізуються теоретичні ідеї сучасних педагогів, висвітлюються їхні підходи до означеної проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній вчитель початкової школи, професійна підготовка вчителя, навчання природознавства.

Актуальність проблеми. Вища освіта є одним із найважливіших соціально-державних інститутів, що виконує функцію підготовки майбутніх фахівців до вирішення професійних завдань у певній сфері діяльності. У контексті сучасного реформування системи освіти наукова, професійна та практична підготовка майбутніх фахівців повинні здійснюватися на високому рівні. Саме тому необхідним завданням вищої педагогічної освіти в Україні є підвищення професійної готовності педагогічних працівників узагалі та майбутніх учителів початкової школи зокрема.

Підготовка вчителя до професійної діяльності є складними поняттям, яке стало об'єктом багатьох наукових досліджень у філософії, психології, педагогіці.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Велике значення для розв'язання проблем підготовки вчителя до професійної діяльності мали дослідження Г. Бокаревої, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, О. Щербакова та ін. Питання загальнопедагогічної підготовки знайшли розв'язання у працях сучасних педагогів: О. Абдуліної, Л. Ахмедзянової, І. Богданової, Н. Боритко, Ф. Гоноболіна, В. Кан-Калика, Е. Карпової, В. Крутецького, Ю. Кулюткіна, В. Лозової, Г. Панченко, Л. Спіріна, Н. Талізіної, Р. Хмелюк, М. Ярмаченка. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням випереджувального підходу досліджували В. Андрущенко, О. Дубасенюк, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Пуховська та ін.

Проблемі формування і розвитку педагогічних умінь майбутніх учителів присвячені праці В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Коберника, В. Кузя, О. Пометун, О. Ярошенко та ін. Особливості професійної підготовки вчителя початкової школи розкриті в дослідженнях А. Алексюка, Н. Бібік, О. Біди, Л. Коваль, Н. Ничкало, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, які розкривають проблему професійної підготовки фахівців, питання професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до навчання природознавства молодших школярів залишається малодослідженим і потребує всебічного обґрунтування, що забезпечить підвищення рівня професіоналізму та компетентності вчителів.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічну літературу й розкрити сутність поняття «професійна підготовка вчителя» до навчання природознавства.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна енциклопедія розкриває зміст поняття «професійна підготовка» як «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань й умінь» [5, с. 573].

У Законі України «Про вищу освіту» професійна підготовка визначається як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю.

Відомі різні підходи до визначення сутності професійної підготовки з позицій сучасної психолого-педагогічної науки. Так, психологи Л. Войтко, О. Киричук, С. Максименко,

В. Семиченко трактує її як засіб зростання індивідуального потенціалу особистості, розвитку її резервних сил, пізнавальної та творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно значущими знаннями, вміннями й навичками. Найбільш повний аналіз сутності професійної підготовки знаходимо у працях В. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її як процесу професійного становлення майбутніх спеціалістів; мети й результату діяльності вищого навчального закладу; сенсу залучення студента до навчально-виховної діяльності [6, с. 122].

Сучасні педагоги по-різному підходять до трактування поняття «професійна підготовка». Так, О. Абдуліна, Н. Кузьміна, Н. Тализіна вважають, що професійна підготовка майбутніх учителів – це процес формування й набуття настанов, знань та умінь, необхідних спеціалісту для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу.

М. Богданова, І. Зязюн, Н. Кічук, Н. Кузьміна зазначають, що професійна підготовка майбутніх учителів – це цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок.

Н. Є. Колесник у своєму дослідженні трактує професійну підготовку лише як процес професійного розвитку фахівця, що забезпечує набуття базових знань, умінь, навичок, практичного досвіду, норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії, а також як процес повідомлення відповідних знань, не говорячи про результат підготовки [4].

М. Ю. Бубнова вказує, що досить часто професійну підготовку розглядають як результат навчання, проте зауважує, що, з іншого боку, її можна розглядати як процес повідомлення студентам відповідних знань та формування в них умінь та навичок. У своєму дослідженні вона пропонує під професійною підготовкою розуміти сукупність уже отриманих людиною спеціальних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, власного досвіду роботи та усвідомлених норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії, або процес їх формування. Вона акцентує увагу на тому, що під поняттям «професійна підготовка майбутнього вчителя» в педагогіці й методиці розуміють єдність змісту, структури, цілей навчання й виховання студентів, способів реалізації набутих знань, навичок і умінь у роботі з учнями. Дослідниця зауважує, що професійна підготовка має подвійне значення і повинна розглядатися як процес (навчання) та як результат (готовність), визначається сукупністю вимог, які висуваються до певного фахівця [3, с. 18].

О. Абдуліна вважає, що загальнопедагогічна підготовка вчителя – це процес учіння студентів у системі навчальних занять з педагогічних дисциплін і педагогічної практики й результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованості загальнопедагогічних знань, умінь і навичок. Система загальнопедагогічних знань, умінь і навичок є загальною, єдиною необхідною кожному педагогу, зокрема вчителю початкової школи, для реалізації його соціально-професійних функцій [1, с. 57].

Як зазначає академік І. Бех, важливим аспектом професійної діяльності сучасного вчителя є поглиблене самопізнання, співвіднесення своїх особистісних особливостей з вимогами гуманістичної орієнтації у педагогічній взаємодії. Учитель повинен не тільки володіти професійними знаннями і вміннями, а й уміти творчо змінювати свою особистість на основі використання психологічних знань відповідно до морально-духовних цінностей суспільства з урахуванням власної індивідуальності [2, с. 5-6].

Аналіз філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної літератури засвідчив, що у визначенні поняття професійна підготовка вчителя не існує єдиного підходу. Найчастіше професійну підготовку пропонується розуміти як процес повідомлення студентам відповідних знань та формування в них умінь та навичок, дещо рідше – як результат навчальної діяльності.

Отже, під професійною підготовкою майбутніх учителів початкової школи розуміється процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями і вміннями для успішного здійснення професійної діяльності. Професійна підготовка визначається як процес формування фахівця для певної галузі діяльності, оволодіння ним певним родом занять, професією.

Важливим завданням професійної підготовки до навчання природознавства в початковій школі є формування обізнаності майбутнього вчителя з предметом та з сучасними методами його викладання. Велика увага повинна приділятися не лише теоретичній, а й практичній підготовці студентів, зокрема організації спостережень, проведенню екскурсій, дослідів, практичних занять, умінню працювати з учнями молодших класів у куточку живої природи, на географічному майданчику, на пришкільній навчально-дослідній ділянці тощо. Важливою складовою підготовки є знання та вміння екологічного виховання.

Професія вчителя початкової школи є унікальною в педагогічному середовищі. Від рівня фахової підготовки вчителя початкових класів, високого професіоналізму майбутніх фахівців, становлення в них нового мислення, формування вмінь демонструвати індивідуальний стиль педагогічної діяльності, готовності творчо працювати, самовдосконалюватися, упроваджувати нові підходи до організації і здійснення навчального процесу в молодших класах залежить ефективність навчально-виховного процесу в початковій школі.

Процес формування особистості вчителя початкових класів складний і багатогранний. Він потребує від педагога глибоких знань, професійних умінь і навичок, вольових якостей та організаторських здібностей. Щоб виховати високоосвічену людину, яка б творчо і вміло застосовувала набуті знання в житті, сучасний педагог повинен бути глибоко поінформованим у найрізноманітніших галузях знань, мати широку ерудицію. Він повинен бути ґрунтовно озброєний найновішою і найдосконалішою методикою навчальної роботи, досконало володіти педагогічними засобами і методичними прийомами, бути справжнім майстром своєї справи.

На основі сказаного можемо зазначити, що основними напрямками підготовки майбутнього вчителя початкової школи є комплекс методологічних, педагогічних та методичних проблем, які розв'язуються через залучення студентів вищої школи до набуття теоретичних знань та практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їх професіоналізму.

Сприятливими чинниками підготовки майбутнього вчителя початкових класів є більш глибока професійно-педагогічна орієнтація, володіння ним методиками викладання кількох шкільних предметів, а саме: української мови та літератури, математики, природознавства, музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання та фізичної культури. Усе це дозволить учителю в майбутній професійній діяльності краще орієнтуватись у загальному обсязі навчального матеріалу, швидше знаходити методичні прийоми, встановлювати й здійснювати міжпредметні зв'язки.

Процес підготовки майбутнього вчителя можна умовно поділити на такі основні компоненти: загальна підготовка (методологічно-розвивальна); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення).

Сучасний навчальний план, який відображає зміст професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, передбачає, що важливе місце в системі професійної підготовки вчителів належить дисциплінам психолого-педагогічного циклу. Вони дають можливість розкрити завдання, які постають перед учителем, закономірності, принципи, методи, структуру навчально-виховного процесу, вікові особливості учнів різних класів тощо, без чого неможливо здійснювати освітню роботу в школі. Вони відіграють важливу роль у цілеспрямованому формуванні професійно важливих якостей майбутнього вчителя, його професійної свідомості й

поведінки, а також сприяють розвитку індивідуальності.

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів до навчання природознавства велика увага приділяється циклу предметів природничої підготовки, який представлений інтегрованими дисциплінами. Це ботаніка з елементами екології, цивільна оборона та безпека життєдіяльності, основи медичних знань та охорони здоров'я. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи не може здійснюватися без вивчення такого інтегрованого курсу як «Основи природознавства» (за навчальним планом вищих педагогічних закладів до інтеграції належать такі дисципліни: «Ботаніка», «Зоологія», «Землезнавство»). Вивчення цих дисциплін допоможе майбутнім учителям початкової школи оволодіти теоретичними знаннями про об'єкти живої і неживої природи та взаємозв'язки між ними.

Важливу роль у навчальному процесі вчителів початкових класів відіграє методика викладання природознавства. Це педагогічна наука, що розкриває освітнє та виховне значення природознавства, досліджує закономірності навчання, вивчає процес навчання природознавства і на цій основі розробляє його зміст, завдання, форми й методи організації занять з природознавства у початковій школі.

Часто при вивченні методики природознавства в педагогічному закладі основні положення даної науки: навіщо вчити, чого вчити, як вчити, за допомогою чого вчити – досліджуються порізно, а не комплексно. Більшість науково-методичних робіт присвячено дослідженню змісту навчального матеріалу з природознавства. Вузівська методика викладання природознавства поставлена перед фактом: початкова ланка перейшла на роботу за новим навчальним планом, школа страждає від зайвої варіативності навчальних програм, підручники зазнали змін, а традиційна методика природознавства потребує вдосконалення, оскільки вже не в змозі підготувати вчителя з урахуванням усіх трансформацій, які відбулися з шкільним предметом "Природознавство".

Таким чином, сучасна методика викладання природознавства повинна містити такі питання, як оволодіння методикою передавання наукової інформації школярам відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, використання методів дослідження природних об'єктів та відповідного сучасного обладнання, ознайомлення з інноваційними методами і формами навчання. А для цього під час навчання студентів повинен відбутися перехід від отримання ними готових знань до самостійного їх набуття, що, у свою чергу, потребує вдосконалення завдань для самостійної роботи студентів.

Курс методики викладання природознавства розглядається нами як модель реалізації змісту за допомогою інтеграції загальнопрофесійних дисциплін та дисциплін предметної підготовки.

Педагог постійно здійснює багатогранну комунікативну діяльність. Тому такого важливого значення набуває навчання основ професійно-педагогічного спілкування в системі професійно-творчої підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

Теоретичний аналіз стану дослідження проблеми професійної підготовки вчителів у вищому педагогічному навчальному закладі свідчить, що важливим аспектом у цій справі є формування готовності студентів до виконання ролі вчителя. Це можливо лише за умови сталого практикування не тільки на семінарських чи лабораторних заняттях, але і в реальних умовах роботи в школі, під час педагогічної практики.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що на сьогоднішній день проблема професійної підготовки вчителя початкової школи є досить актуальною. Педагогічна підготовка у вищому навчальному закладі має бути спрямована на досягнення головної мети навчання – становлення цілісної системи, яка утверджує людину як найвищу соціальну цінність та забезпечує ґрунтовний загальнокультурний розвиток особистості майбутнього вчителя.

Від підготовки майбутнього вчителя залежить його професіоналізм і якість професійної діяльності, тому на сучасному етапі розвитку національної системи педагогічної освіти зростають вимоги до підготовки вчителя.

Література

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования* : [Для пед. спец. высш. учебн. зав.] / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Бех І. Д. *Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник* / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Бубнова М. Ю. *Готовність майбутніх учителів математики до професійної діяльності* / М. Ю. Бубнова // *Дидактика математики: проблеми і дослідження : міжнародний збірник наукових робіт.* – Вип. 33. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2010. – С. 17–20.
4. Колесник Н. Є. *Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04* / Н. Є. Колесник – Житомир, 2007. – 335 с.
5. *Педагогическая энциклопедия* / гл. редактор Каирова А. И. – М. : Сов. Энциклопедия, 1988. – Т. 3. – 880 с.
6. Семиченко В. А. *Проблеми і пріоритети професійної підготовки* / В. А. Семиченко [Електронний ресурс] // *Педагогічний дискурс : збірник наукових праць.* – 2007. – Вип. 1. – С.119-127. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_01/semychenko.pdf.

И.В. Мозуль

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ОБУЧЕНИЮ ПРИРОДОВЕДЕНИЮ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье раскрывается сущность понятия профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы, анализируются теоретические идеи педагогов, освещаются их подходы к данной проблеме.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущий учитель начальной школы, профессиональная подготовка учителя, обучение естествознанию.

I. Mozul'

THEORETICAL GROUNDS OF PROFESSIONAL TRAINING OF INTENDING PRIMARY SCHOOL TEACHER FOR TEACHING NATURAL SCIENCE TO JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article reveals the essence of the concept of intending primary school teachers training, it analyzes the theoretical ideas of pedagogues, highlights their approaches to the presented problem.

Key words: professional training, intending teacher of primary school, teacher's training, teaching natural science.